

► Jean Bodin: Les six livres de la République / Šest knih o státě

Historický úvod:

Jean Bodin (1530–1596) byl slavný francouzský právník druhé poloviny 16. století. Narodil se v Angers, ale většinu života prožil v Paříži, kde působil u zdejšího parlamentu, jenž sloužil jako nejvyšší soudní dvůr a měl za úkol posuzovat (a registrovat) královská nařízení. Po vypuknutí náboženských válek mezi katolíky a protestanty (hugenoty) se snažil nalézt řešení nenávisti obou konfesí v posílení role státu, což způsobilo jeho zařazení mezi tzv. politiky (les politiques). Toto označení mělo v 16. století negativní konotace a patřilo těm, kteří jako by se nestarali o věci duchovní a místo nich prosazovali věroúčnou neutralitu státu a toleranci. Základem státu totiž nemělo být podle Jeana Bodina určité náboženství či konfese, ale právo.

Bodin byl člověkem vpravdě renesančním a kromě svého hlavního díla Šest knih o státě vydal také teoretický spis popisující metodu historického bádání i monumentální kosmografii Divadlo veškeré přírody (Universae naturae theatrum). Věnoval se i okultismu a jeho pojednání o stíhání démonů a čarodějnic zdaleka překonalo popularitu všech jeho ostatních děl. Svým spisem Šest knih o státě naopak budil značnou kontroverzi a byl jako ateista a bezbožník odmítán jak ve Francii, tak po celé Evropě: kniha se ocitla na papežském indexu zakázaných knih a vycházely proti ní zevrubné rozbory (nejslavnější byl polemický spis italského diplomata Fabia Alberghatiho Discorci politici z roku 1602, kde dokazuje Bodinovo nepochopení Aristotela). Před vražděním nekatoликů během bartolomějské noci utekl na poslední chvíli: ačkoli sám byl katolík, jen odvážný skok z okna ho zachránil před jistou smrtí. Přežil i rychlé střídání králů, do nichž vkládal marné naděje na ukončení občanské války ve Francii. Zemřel v době, kdy se díky Jindřichovi IV. chýlil bratrovražedný boj ke konci; vydání ediktu nantského se však už nedožil.

Vydání pramene v originále a dalších jazykových mutacích:

Kniha Jeana Bodina vyšla nejdříve ve francouzském originále roku 1576, dostupná online na: [https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b86268103/f21.item.r=Auteur%20%20Bodin%20,%20Jean%20\(1530-1596\)](https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b86268103/f21.item.r=Auteur%20%20Bodin%20,%20Jean%20(1530-1596)), a až následně byla přeložena do latiny (toto pořadí jazykových mutací nebylo v 16. století obvyklé). Následovaly dobové překlady do hlavních evropských jazyků (např. roku 1606 do angličtiny, nikoli však do češtiny). V moderní době byl výbor z knihy vydán v angličtině jako *The Six Books of the Commonwealth* (ed. M. J. Tooley, 1967) a *On the Sovereignty* (ed. Julian H. Franklin, poprvé 1992) a dále v němčině výbor z celého díla (*Über den Staat*, 1976) a kompletně jeho první tři knihy (roku 1981 jako *Sechs Bücher über den Staat*, ed. P. C. Mayer-Tasch).

PŘEKLAD (přeložila Hana Fořtová z francouzského vydání z roku 1986 (edd. Ch. Frémont, D. Couzinet, H. Rochais), které je přetiskem 10. vydání z roku 1593):

Kap. I, 1: Jaký je hlavní cíl dobře uspořádaného státu

Stát je spravedlivě uspořádaná vláda nad množstvím rodin a věcmi, které jsou jejich společným zájmem, a to skrze suverénní moc. Přicházíme na prvním místě s tímto vymezením, neboť u každé věci je nutné hledat její hlavní cíl, a poté způsoby, jak tohoto cíle můžeme dosáhnout. Vymezení určité věci přitom není nic jiného než cíl, k němuž se daná věc vztahuje. A pokud není vymezení dané věci položeno na dobrých základech, vše, co budeme na těchto základech stavět, se brzy zhroutí, proto člověk nenalezne vždy prostředky, jak dosáhnout cíle věci, kterou si uložil, tak jako špatný lukostřelec netrefí svůj cíl, byť jej vidí, přesto se může člověk díky zručnosti a námaze tomuto cíli přiblížit, a dokonce jej i trefit. I když cíl nezasáhne, bude takový člověk chován v úctě, pokud učinil vše, co měl. Kdo však nezná cíl ani vymezení předmětu, který před ním leží, ten nemůže nikdy doufat, že nalezne prostředky, jak by svého cíle dosáhl, stejně jako ten, kdo vypouští střelu, aniž by viděl terč. Vyložme tedy podrobně části definice, již jsme stanovili.

Na prvním místě jsme řekli „spravedlivá vláda podle práva“, abychom stanovili rozdíl mezi státy a skupinami zlodějů či pirátů, s nimiž nelze nic sdílet, obchodovat ani uzavírat spojenectví. Tyto zásady vždy dodržoval každý dobře uspořádaný stát. Když šlo o to dát své slovo, jednat o míru, vyhlašovat válku, uzavírat obranná či útočná spojenectví, vymezit hranice a rozhodovat spory mezi vladaři a suverény, nikdy nebyli bráni v potaz zloději ani jejich družina. [...]

Proto antičtí autoři¹ nazývali státem společnost lidí, kteří se sdružili, aby žili dobře a šťastně. Tato definice však obsahuje na jedné straně více, než je třeba, a na straně druhé méně, neboť v ní chybějí tři hlavní body, tedy rodina, suverenita a to, co je ve státě společné. Navíc slovo „šťastně“ tak, jak mu tehdy rozuměli, není vůbec nezbytné. Pokud bychom totiž šli vždy s větrem v zádech, byla by ctnost bez ceny, a s tím by čestný muž nikdy nesouhlasil. Stát totiž může být dobře řízen, a přesto může být stížen bídou, opuštěn spojenci, obsazen nepřáteli a schvácen mnoha bédami. Sám Cicero přiznává, že viděl takto upadnout obec Massalia (dnes Marseille) v Provence, o níž prohlašoval, že byla ze všech obcí nejlépe uspořádaná a nejdokonalější. A na druhou stranu je třeba, aby stát, který má vynikající polohu, září bohatstvím, vzkvétá svými občany, je ctěn přáteli a obáván nepřáteli, jehož vojsko je neporazitelné, jenž má silné hrady, honosné domy a skvěje se ve slávě, byl dobře řízen, jinak by překypoval špatnostmi a kvetly by v něm neřesti. Přes to všechno je zřejmé, že ctnost nemá většího nepřítele než tento úspěch, který zveme štěstím. A je téměř nemožné držet pohromadě dvě tak protikladné věci. Proto do naší definice státu nebudeme zahrnovat toto slovo „šťastně“. Budeme raději mířit o něco výš, abychom zasáhli, či se alespoň přiblížili „spravedlivě uspořádané vládě“. Nechceme však popsat stát jako ideu bez skutečnosti, jak si jej vymysleli Platón a Thomas More, anglický kancléř, spokojíme se s tím, že budeme co možná nejpřesněji sledovat politická nařízení. Když to učiníme, nikdo nás nemůže odsuzovat, i když nezasáhneme cíl, na který jsme mířili. Stejně

¹ Myšlen Cicero a Aristotelés v Politice.

tak ostatně není obviňován lodivod unášený bouří či lékař, který neporazil nemoc, pokud vedl dobře svého nemocného a onen svou loď.

[...]

Kap. I, 2: O domácnosti a o rozdílu mezi státem a rodinou

Domácnost je spravedlivou správou několika osob žijících v poslušnosti hlavy rodiny, a toho, co k ní náleží. Druhá část definice státu, kterou jsme stanovili, se týká rodiny, která je pravým zdrojem a původcem každého státu, a jeho hlavní částí.

[...]

Kap. I, 8: O suverenitě

Suverenita je absolutní a trvalá moc státu, kterou Římané nazývají „maiestas“, Řekové „akra exousia“, „kýria arché“ a „kýrion politeuma“ a Italové „segnoria“, což je slovo, které vztahují na soukromníky stejně jako na ty, kdo řídí všechny záležitosti státu; židé ji nazývají „tomech shévet“, tedy nejvyšší mocí rozkazovat. Je nyní nezbytné vymezit pojem suverenity, neboť žádný právník ani politický filozof to doposud neučinil, přestože je to nejdůležitější věc, kterou je nutné pochopit v pojednání o státu.

[Hlavní základ každého státu]

Řekli jsme, že stát je spravedlivou správou více domácností a toho, co je jim společné, skrze suverénní moc. Tím spíše je tedy nutné osvětlit, co to znamená suverénní moc. Řekl jsem, že tato moc je trvalá. Je totiž možné, aby byla absolutní moc poskytnuta jednomu člověku nebo několika lidem na určitý čas, po jehož uplynutí jsou tito lidé opět pouhými poddanými. Během doby, kdy jsou u moci, je nelze nazývat suverénními vladaři, neboť je zřejmé, že jsou jen opatrovníky a strážci této moci, než se zlíbí lidu či vladaři jim tuto moc odebrat. Tato suverénní moc totiž lidu nebo vladaři stále podle práva náleží. Stejně tak jako ti, kdo svěřují druhým svůj majetek, zůstávají nadále pány a vlastníky tohoto majetku, tak též ti, kdo poskytují moc a oprávnění soudit či rozkazovat, ať již na určený omezený čas, nebo na tak dlouho, jak se jim zlíbí, zůstávají zákonnými držiteli moci a práva, které ostatní vykonávají jako dočasné a zapůjčené právo. Proto [římský občanský] zákon stanoví, že správce země nebo zástupce vladaře jakožto opatrovník a strážce moci druhého tuto moc navrací po uplynutí doby svého úřadu. V tom není žádného rozdílu mezi vysokým a nízkým úředníkem.

Jinak řečeno, pokud by byla absolutní moc, kterou poskytuje vladař svému zástupci, nazývána suverénní, mohl by ji tento člověk obrátit proti svému vladaři, který by byl bezcennou osobou, takže by poddaný a služebník rozkazoval svému pánovi. To by bylo nesmyslné, neboť osoba suveréna je vždy podle práva mimo toto právo, jakkoli velkou moc nebo autoritu svěří jinému. Nikdy jí nedá tolik, aby mu nezbylo více této moci, a nikdy není zbaven práva rozkazovat a soudit na základě obžaloby, sporu či evokace tak,² jak se mu zlíbí, v jakékoli záležitosti,

2 Přenesení vyřízení právního případu na vyšší instanci. – Pozn. překl.

jejíž řízení ponechal svému poddanému, ať se již jedná o úředníka nebo o zvláštní mocí vybaveného komisaře. Suverén může oběma odebrat moc, která je jim přidělena, na základě jejich ustavení či pověření, nebo jim tuto moc naopak ponechat tak dlouho, jak se mu zlíbí.

[...]

Předpokládejme však, že bude zvolen jeden nebo několik občanů, kterým bude vždy na rok dána absolutní moc řídit stát a všude vládnout, aniž by byla umožněna jakákoli opozice či odvolání se. Neřekneme potom, že tito lidé jsou suveréni? Neboť suverénem je ten, kdo neuznává nad sebou nikoho vyššího, pouze Boha. Přesto tvrdím, že tito lidé nejsou suveréni, neboť jsou pouze opatrovníky moci, která jim byla dočasně postoupena. Když takto lid ustaví jednoho nebo několik zástupců, kteří mají na určitý čas absolutní moc, nezbavuje se tím ještě proto své suverénní moci. Propůjčení moci na určitý čas je mnohem více, než kdyby lid mohl svěřenou moc odebrat, kdykoli se mu to zlíbí, aniž by bylo určeno časové omezení. Ani v jednom případě nemá zástupce žádnou moc pro sebe a odpovídá za své poslání tomu, kdo má pravomoc rozkazovat: což není případ suverénního vladaře, který se zodpovídá pouze Bohu.

[...]

Tvrdím, že pokud si úředník se suverénní mocí, kterou má propůjčenu na rok či na určitý předem omezený čas, tuto moc ponechá, [...] je to buď na základě vzájemné dohody, nebo na základě síly. Pokud je to silou, jedná se o tyranii. A přesto je tyran suverénem: stejně tak jako je násilná moc drancovníka opravdovým a přirozeným vlastnictvím, byť v rozporu se zákonem, a ti, kdo dříve měli moc, jí jsou pravomocně zbaveni. Pokud však úředník nadále vykonává svou moc po vzájemné dohodě, tvrdím, že není suverénním vladařem, neboť veškerou moc má pouze se svolením.

[...]

[Že se jedná o absolutní moc]

Zkoumejme nyní druhou část naší definice a řekněme, co značí ona slova „absolutní moc“. Chce-li, může lid nebo vrchnost určitého státu jednoduše a prostě dát suverénní a trvalou moc disponovat majetkem, osobami a celým státem podle své libosti někomu a tomu ji ponechat, stejně tak jako může vlastník dát svůj majetek jednoduše a prostě komu chce pouze na základě své velkorysosti. Jedná se pak o opravdové darování, jež je bezpodmínečné, neboť je jednou provždy dokonalé a završené. Proti tomu ta darování, jejichž součástí jsou závazky a podmínky, nejsou skutečnými darováními. Stejně tak suverenita poskytnutá vladaři podmíněně a se závazky není pravou suverenitou ani absolutní mocí.

Výjimkou jsou podmínky, které jsou součástí stvoření osoby vladaře, ať již se jedná o Boží zákon nebo o zákon přirozený. Tak tomu je po smrti velkého tatarského krále, kdy kníže a část lidu, který má právo volit, vyberou podle svého uvážení mezi příbuznými zesnulého vladaře jeho nástupce s podmínkou, že je to jeho syn nebo synovec. Poté jej posadí na zlatý trůn a pronesou k němu tato slova: „Prosíme tě, žádáme a vyzýváme tě, abys nad námi panoval.“ Na to král odvětí: „Pokud je toto vaše přání, musíte být připraveni učinit to, co já rozkazuji. Nechť je ten, koho rozkážu zabít, bez odkladu a ihned zabit a nechť je celé království svěřeno a předáno

do mých rukou.“ Na to lid odpoví: „Tak se staň.“ Král pokračuje: „Má slova budou mým mečem“ a všichni lid jásá. Poté krále vyzvednou z trůnu a posadí jej na zem na prkno, kde k němu knížíata takto promlouvají: „Podívej se vzhůru a poznej Boha, pak pohleď na zem na trám, na němž sedíš. Budeš-li vládnout dobře, budeš mít vše, co si budeš přát, jinak však sestoupíš tak nízko a budeš zbaven všeho, že ti nezůstane ani trám, na němž sedíš.“ Po těchto slovech jej vyzvednou a provolají tatarským králem. Tato moc je absolutní a suverénní, neboť je podmíněna pouze tím, co nařizuje zákon Boží a přirozený.

[...]

Je pravdou, že tito učenci nic neříkají o tom, co to je absolutní moc. Neboť řekneme-li, že absolutní moc má ten, kdo nepodléhá zákonům, nenajdeme na světě žádného vladaře, který by byl suverénem. Všichni vladaři na světě totiž podléhají zákonům Božím a přirozeným a některým lidským zákonům, které jsou společné všem národům.

[...]

Ať je tomu však jakkoli, občan, který je osvobozen od moci zákonů, vždy setrvává v podřízení a poslušnosti toho, kdo má suverénní moc. Je však zapotřebí, aby ti, kdo jsou suverény, nijak nepodléhali příkazům druhých a aby mohli svým poddaným dávat zákony a rušit nebo zneplatnit špatné zákony tak, aby mohli vyhlásit zákony jiné. To však nemůže učinit ten, kdo sám zákonům podléhá, nebo to nemůže nařídít těm, kdo mu rozkazují. Proto zákon stanoví, že vladař je zproštěn moci zákonů. Samotné slovo „zákon“ v latině obsahuje rozkaz toho, kdo má suverénní moc.³ A takto vidíme, že ve všech nařízeních a příkazech je přidáno toto ustanovení: „bez ohledu na všechna nařízení a příkazy, které jsme porušili a které přítomnými [nařízením] porušujeme“, spolu s porušeními již dříve porušených. Jde o ustanovení, které bylo vždy připojeno ke starým zákonům, ať již zákon vydal sám vladař, nebo jeho předchůdce. Neboť je zcela zřejmé, že zákony, příkazy, královské patenty, výsady a povolení vladařů jsou účinná pouze po dobu jejich života, pokud nejsou schválena výslovným souhlasem nebo alespoň svolením vladaře, který je uznává.

[...]

Jestliže tedy suverénní vladař nepodléhá zákonům svých předchůdců, ještě méně je vázán zákony a nařízením, které sám vydal. Můžeme totiž podléhat zákonům, které nám někdo uloží, avšak z přirozenosti je nemožné sám sebe zavázat zákonem, stejně tak jako rozkazovat sám sobě o věci, která závisí na naší vlastní vůli. To je logická úvaha, která zřetelně ukazuje, že král nemůže podléhat vlastním zákonům. Stejně tak jako si papež nikdy nesvazuje ruce, jak říkají odborníci na církevní právo, tak si nemůže svázat ruce ani suverénní vladař, i kdyby chtěl. Proto čteme na konci nařízení a příkazů tato slova: „neboť takové je naše přání“, aby bylo zřejmé, že zákony suverénního vladaře, byť jsou i založeny na dobrých a platných důvodech, závisí pouze na jeho ryzí a svobodné vůli.

Pokud však jde o zákony Boží a přirozené, jim podléhají všichni vladaři na světě a není v jejich moci je přestupovat, nechťejí-li být vinni zločinem velezrady vůči Bohu a vyhlášením války Bohu, jehož velikosti by měli být všichni monarchové na zemi podrobeni a před ním by

3 Lex je odvozeno od slovesa *ligere*, vázat. – Pozn. překl.

měli sklánět hlavu v bázni a úctě. Takto se absolutní moc vladařů a suverénní vrchnosti nevztahuje na zákony Boží a přirozené. [...]

Nepodléhá však vladař zákonům země, které se zavázal přísahou dodržovat? Zde je třeba rozlišovat. Pokud vladař přísahá sám sobě, že bude dodržovat své vlastní zákony, není těmito zákony zavázán. Stejně tak není zavázán přísahou k sobě samému, protože ani poddaní nejsou nijak vázáni přísahou týkající se smluv, které zákon dovoluje nedodržovat, i kdyby byly čestné a rozumné. Jestliže však suverénní vladař slíbí jinému vladaři, že bude dodržovat zákony, které vydal on sám nebo jeho předchůdci, je nucen je dodržovat, protože vladař, kterému to slíbil, má na věci zájem, a to i tehdy, kdyby slib nedoprovázela přísaha. Pokud vladař, kterému je slib učiněn, nemá na věci zájem, nemůže slib, ani přísaha zavazovat toho, kdo je učinil. Stejně tak tomu je, pokud je slib učiněn vůči poddanému suverénního vladaře, nebo předtím, než je tento zvolen vladařem. Neboť v tomto případě zde není žádného rozdílu, jak se někteří domnívají.

Nejde o to, že by vladař byl vázán svými zákony nebo zákony svých předchůdců, je však vázán spravedlivými smlouvami a sliby, které učinil, ať již tyto sliby doprovázela přísaha či nikoli, stejně jako kdyby šlo o soukromou osobu či poddaného. A tak jako může být tento poddaný zproštěn nespravedlivého či nerozumného slibu nebo takového slibu, který ho příliš poškozuje nebo který byl na něm vynucen lstí, podvodem, nedorozuměním, silou nebo prostě strachem a který ho významně zkracuje na právech, stejně tak může být vladař zproštěn slibu ve věcech týkajících se zmenšení jeho důstojnosti, je-li suverénním vladařem. Takto tedy zůstává naše zásada, že vladař nepodléhá svým zákonům, ani zákonům svých předchůdců, ale je nucen dodržovat spravedlivé a rozumné smlouvy, na jejichž dodržení mají zájem poddaní obecně nebo jednotlivě.

[...]

Je tedy zapotřebí neplést dohromady zákon a smlouvu. Zákon totiž odvisí od toho, kdo má suverénní moc a kdo může zavazovat všechny své poddané a nemůže zavazovat sám sebe. Smlouva je vzájemná dohoda mezi vladařem a poddanými, která zavazuje obě strany vzájemně; ani jedna ze stran nemůže smlouvu porušit na úkor druhé strany bez jejího souhlasu. V tomto případě vladař nijak neční nad poddaným. Pouze tehdy, pomine-li spravedlivá příčina zákona, který král přísahal dodržovat, pak již není vázán svým slibem, jak jsme se již zmínili. To však neplatí pro poddané navzájem, u nichž je třeba, aby je závazku zprostil panovník.

Proto také zběhlí suverénní vladaři nikdy nepřísahají, že budou dodržovat zákony svých předchůdců, neboť v tom případě již nejsou suverénní. Někdo mi možná namítne, že císař, který má přednostní právo před všemi ostatními křesťanskými králi, před svou korunovací přísahá kolínskému arcibiskupovi, že bude dodržovat zákony Říše, zlatou bulu, že bude spravedlivý, poslušný před papežem, že si zachová katolickou víru, že bude chránit vdovy, sirotky a žebráky. To je v souhrnu přísaha, kterou pronesl císař Karel V. a kterou poté přinesl papeži kardinál Cajetán, legát v Německu. Na to odpovídám, že císař je poddaný států Říše a nepřisvojuje si suverenitu nad vladaři ani nad stavy, jak o tom budeme na příslušném místě mluvit.

[...]

Co se týče zákonů, které se týkají samotného královského statusu a jeho zřízení, pokud jsou přímo připojeny ke koruně a s ní spojeny, vladař se od nich nemůže odchýlit; takovým zákonem je sálský zákon.⁴ Cokoli by učinil, jeho nástupce může vždy zrušit jeho nařízení, které by se protivilo královským zákonům a zákonům, na nichž spočívá a o něž se opírá suverénní majestát.

[...]

[Stavy ve Francii]

V tom se ti, kdo psali o povinnostech vysokých úředníků a jiné podobné knihy, mýlili, když tvrdili, že stavy lidu stojí výše než vladař. To je věc, která vede pravé poddané ke vzpouře proti poslušnosti, jíž jsou povinováni svému suverénnímu vladaři. Tento názor nevychází z rozumu ani nemá žádný základ, není-li král v zajetí, nepřičetný či nezletilý. Neboť pokud suverénní vladař podléhá stavům, není vladařem ani suverénem. Stát pak není královstvím ani monarchií, ale ryzí aristokracií s několika pány majícími stejnou moc, kde větší část rozkazuje menší části obecně i každému jednotlivě. Pak by bylo zapotřebí, aby byly nařízení a příkazy vydávány ve jménu stavů a aby je řídily stavy, jako tomu je v aristokracii, kde ten, kdo shromáždění předsedá, nemá žádnou moc a je povinen poslušností rozkazujícímu tělesu. To jsou věci [s monarchií] neslučitelné a absurdní. [...] Takto vidíme, že suverénní majestát a absolutní moc spočívá především v tom dávat zákony svým poddaným všeobecně bez jejich souhlasu.

4 Soubor zvyků sálských Franků, který sahá snad až do doby Chlodvíka (508). Obsahuje nařízení *de alodis*, které vylučuje ženy z nástupnictví *terra salica*. Tento zákon byl používán k ospravedlnění toho, že byly ženy zbaveny nároku na francouzský trůn.

■ Historické otázky přímé

(odpověď lze nalézt v samotném textu):

1. Čím se podle Bodina odlišuje stát od společenství pirátů či zlodějů?
2. Proč a jakými argumenty se Bodin vymezuje proti Platónovi a Thomasi Morovi? Jak nazýváme teorie těchto dvou myslitelů?
3. Zkuste napsat alespoň tři vlastnosti, kterými Bodin definoval pojem „suverenita“.
4. Má suverén respektovat zákony svých předchůdců (a pokud ano, tak za jakých podmínek)? A co zákonům, které sám vydal?
5. Co to je „královský“ (nebo také „základní“) zákon a čím se liší od ostatních zákonů? Uvedte příklad.

■ Historické otázky kontextuální

(otázka vychází z textu, odpověď je třeba nalézt s pomocí dalších textů, např. učebnice, internetu atd.)

1. Které společenství je podle Bodina základem státu a z jakého antického myslitele tento jeho názor vychází?
2. Jak se lišilo na konci 16. století postavení francouzského krále od postavení císaře, který měl formálně vyšší hodnost? Kdo má podle Bodina opravdu suverénní moc?
3. Za jakých okolností mohou stavy stát i v absolutistické monarchii nad panovníkem? Uvedte příklady nejen z francouzských dějin.
4. Jean Bodin je považován za zakladatele teorie absolutismu. Jeho panovník však není zcela neomezeným vládcem. Uvedte alespoň dva příklady omezení vládce v absolutistické monarchii. Čím se absolutistická monarchie raného novověku liší od totalitarismu 20. století?

■ Vazba na rámcový vzdělávací program pro gymnázia:

RVP G: vymezí základní znaky stavovství a absolutismu; uvede konkrétní projevy v jednotlivých zemích a příklady střetů